

*Мр Аишла Дудаи, асисџенџи
Правноџ факулџиџеџа у Новом Саду*

СХВАТАЊА О КАУЗИ УГОВОРА У ДОМАЋОЈ ЦИВИЛИСТИЦИ У ПЕРИОДУ ДО УСВАЈАЊА ЗАКОНА О ОБЛИГАЦИОНИМ ОДНОСИМА

Сажџеџаџ: *У раду се даџе џриказ схваџања о каузи уџвора у домаћој науци џрађанскоџ џрава у џериоду све до усвајања Закона о облигационим односима 1978. године. Имајући у виду да Закон, џо узору на одредбе Францускоџ џрађанскоџ законика, изричиџо уређује инсџиџиџуџи основа уџворне обавезе, у смислу једне од џреџиџосџавки насџанка и дејсџива уџвора, џеџово усвајање се свакако може смаџраџи доџађајем од џреломноџ значаја у џоџледу анализе различџиџих џеоријских схваџања о каузи уџвора у домаћој докџрини.*

Чињеница да инсџиџиџуџи каузе уџвора у џериоду до усвајања Закона о облигационим односима није ексџиџиџиџно био уређен џозиџивноџравним џроџисима уџиџала је на развој домаће џравне мисли о џему, и џио у два смисла. С једне сџране, оџсеџ схваџања о џојму и значају каузе уџвора је био знаџно шири, обухваџао је џоџово све значајне џравце у џеорији каузе, од каузалисџиџких до аџиџкаузалисџиџких. С друџе сџране, наши цивилисџи су у својим сисџемаџским делима џојму каузе уџвора џосвеђивали различџиџи сџеџен џажње.

Усвајањем Закона о облигационим односима кауза уџвора је џосџала законом уређен инсџиџиџуџи у нашем џраву џиџо је имало велики уџиџај на развој домаће докџрине. С једне сџране, кауза уџвора је џосџала незао-

Чланак је настао као резултат рада на научно-истраживачком пројекту Правног факултета Универзитета у Новом Саду под називом „Теоријски и џраџиџни џроблеми у сџварању и џримени џрава“ у оквиру рада на индивидуалној теми аутора „Правна релеванџносџ циља уџвора“.

биласно ишћање у свакој доктринарној расправи, ие је сасвим логично да тошво нема ниједној значајније аутора после усвајања Закона који каузи уговора није посветио посебан рад или поглавље у систематском делу. С друге стране, одређењем законодавца да наш правни поредак уврсти у ред оних у којима је кауза уговора изричито постављена као услов закључења и њуоважност уговора, сужава се дијапазон различитих могућих поимања каузе уговора у доктрини. За разлику од периода до усвајања Закона, по његовом усвајању зајача се тенденција несвајања схваћања која у ишћуносци поричу неопходност постојања појма каузе уговора и величина аутора заузима став према којем је кауза уговора потребан инстинкт, при чему се могу уочити одређене разлике у његовом појмовном одређивању. У периоду после усвајања Закона у домаћој науци облигационој права ишћањем каузе уговора нарочито су се бавили професори Стојан Цијој, Љубиша Милошевић, Живомир Ђорђевић, Борис Визнер, Марјин Ведриш, Желимир Шмалец, Јаков Радишић, Слободан Перовић, Јожеф Салма, Оливер Анђић и други.

У овом раду аутор даје приказ схваћања о каузи уговора аутора који су обележили период до усвајања Закона о облигационим односима, и по професора Драгољуба Аранђеловића, Живојина Перића, Лазара Марковића, Андрије Гамса, Стевана Јакишића, Владимира Кајора и Михаила Констаниновића.

Кључне речи: кауза уговора, кауза уговорне обавезе, кауза, основ, основ уговора, основ уговорне обавезе, правни основ

Уводне напомене о развоју домаће правне мисли о каузи уговора

Доктрина о каузи уговора без сумње спада у ред оних питања о којима постоји обиље радова у светској литератури, при чему су схватања о њој често и дијаметрално супротна.¹ Готово да нема ниједног истакнутијег цивилисте који се у већем или мањем обиму није бавио доктрином каузе.²

¹ О хиперпродукцији радова о каузи уговора, и то врло различитих како по методици, тако и по научним хипотезама и закључцима, изјашњава се и француски аутор Руаст чије су речи добиле готово снагу крилатице у цивилистици. Он сматра да је појам каузе уговора „чувен по нејасностима које су се у прошлости нагомилале оштроумним али неплодним коментарима“. André ROUAST, *A propos d'une livre sur la cause des obligations*, Revue trimestrielle de droit civil, 1923. Наведено и превод према Слободан ПЕРОВИЋ, *Облигационо право*, књига прва, седмо издање, Службени лист СФРЈ, Београд, 1990 (1. издање 1968), коришћено шесто издање из 1986. године, стр. 324.

² О великом броју и разноврсности доктринарних радова о каузи уговора најупечатљивије говори чувена констатација Алфреда Рига да „постоји толико каузалиста колико

Ипак, упркос бројним радовима о каузи уговора насталих током више векова, изгледа да она „живи у вечитој младости“, да је у питању доктринарни појам чију садржину обогаћује сваки нови рад посвећен овој проблематици.³

О каузи уговора се много писало и у домаћој цивилистици. У разматрању ставова о каузи уговора у домаћој науци облигационог права најзначајнију прекретницу свакако представља усвајање Закона о облигационим односима 1978. године који доктринарни појам каузе уговора профилише у позитивно-правни институт основа уговорне обавезе.⁴

У домаћој цивилистици до усвајања Закона о облигационим односима о појму каузе уговора писали су бројни наши истакнути аутори, као што су професори Драгољуб Аранђеловић, Живојин Перић, Лазар Марковић, Андрија Гамс, Стеван Јакшић, Владимир Капор и Михаило Константиновић чија ће схватања бити приказана у овом раду, и то према хронолошком редоследу објављивања радова, а не према доктринарним одређењима наведених аутора. Хронолошки редослед, разуме се, ни у ком случају не може бити одсечан, већ и у најбољем случају само оријентациони, јер су неки од наведених аутора своја схватања износили у већем броју радова објављиваних у временском периоду од више година, а у неким случајевима и деценија. Чињеница да институт каузе уговора у овом периоду није експлицитно био уређен позитивноправним прописима утицала је на развој домаће правне мисли о њему, и то у два смисла. С једне стране, као што ће приказ схватања наших аутора показати, опсег схватања о појму и значају каузе уговора је био знатно шири, обухватао је готово све значајне правце у теорији каузе, од каузалистичких до антикаузалистичких. С друге стране, у недостатку изричите законске одредбе о каузи уговора, пажња коју су наши цивилисти у овом периоду њој посвећивали показује значајне разлике. Већина је заузела одређени став према појму каузе уговора, али је било и аутора у чијим радовима она добија тек маргинални значај. Ово је разлог због којег се у приказу схватања аутора који су се бавили доктрином каузе у овом периоду не спомиње име, на пример, професора Андре Ђорђевића, Чедомира Марковића или Борислава Благојевића. Њихов допринос развоју домаће науке облигаци-

цивилиста“. В. Alfred RIEG, *Le rôle de la volonté dans l'acte juridique en droit civil français et allemand*, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1961, стр. 25. Наведено и превод према Драгор ХИБЕР, *Појам бийне завлуде при закључењу уговора*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1991, стр. 319. фн. 106.

³ В. Слободан ПЕРОВИЋ, предговор књизи Јожеф САЛМА, *Симуловани уговори, њихови теорији о изишравању њихова*, Институт за упоредно право, Београд, 1987, стр. 3.

⁴ В. чл. 51-53. Закона о облигационим односима Републике Србије.

оног права је неспоран⁵, али се доктрином каузе нису изричито и непосредно бавили.⁶

Усвајањем Закона о облигационим односима кауза уговора је постала законом уређен институт у нашем праву што је имало велики утицај на развој домаће доктрине. С једне стране, кауза уговора је постала незаобилазно питање, те је сасвим логично да готово нема ниједног значајнијег

⁵ В. Андра Ђорђевић, *Систем приватној (грађанској) права*, Класици југословенског права, Службени лист СРЈ, Београд, 1996, први пут објављен 1896. године, Штампарија Краљевине Србије; Андра Ђорђевић, *Систем приватној (грађанској) права Краљевине Србије у вези с међународним приватним правом*, прва књига: Општи део, друга половина, Штампарија Краљевине Србије, Београд, 1896; Чедомир Марковић, *Општи део изражене права*, *Одговарајући текстови Француској, Немачкој и Швајцарској грађанској законика*, Геца Кон, Београд, 1925; Борислав Благојевић, *Грађанско-правни облигациони уговори*, друго издање, Научна књига, 1952 (1. издање 1947); Борислав Благојевић, *Посебни део Облигационој права: уговори, једносавни правни послови, грађанско-правни деликти*, Геца Кон, Београд, 1939; Борислав Благојевић, *Уговори по присилану: формуларни уговори*, Привредник, Београд, 1934.

⁶ Професор Андра Ђорђевић у предговору свог Система истиче да се он састоји из општег и посебног дела и да ће се у посебном делу изложити материја сваке гране грађанског права у посебним томовима. Аутор је покушао да дође у посед тома Система у којем је професор Ђорђевић изложио материју траженог (облигационог) права у циљу да установи да ли је професор Ђорђевић разматрао питање каузе уговора у свом систематском делу. Овај том Система, међутим, није био доступан ни у једној јавној библиотеци у Србији. У делима која су аутору била доступна, професор Андра Ђорђевић се на проблематику каузе уговора позива само у контексту утицаја заблуде о мотиву на пуноважност уговора. Истиче да се заблуда о мотиву (*falsa causa*) не сматра битном, тј. погрешна представа о постојању или остварењу побуда не утиче на пуноважност уговора, јер би то у правни промет увело претерану меру правне несигурности. Погрешна представа о мотиву ће, изузетно, бити правно релевантна уколико се ради о добротном правном послу, под условом да је та побуда била једини повод опредељења и изјаве воље, или уколико је заблуда о мотиву изазвана преваром. В. Андра Ђорђевић, *Систем приватној (грађанској) права Краљевине Србије у вези с међународним приватним правом*, прва књига: Општи део, друга половина, ор. cit., стр. 89.

Професор Чедомир Марковић је двадесетих година XX века превео на српски језик најзначајније одредбе Француског, Немачког и Швајцарског грађанског законика из области облигационог права. Шта више, поред врло квалитетног преводјења, професор Чедомир Марковић се и трудио да неке значајније одредбе ових законика и коментарише. Тако, између осталог, коментарише чл. 1108. Француског грађанског законика управо у делу којим се кауза уговора поставља као једна од општих претпоставки закључења и важења уговора. В. Чедомир Марковић, *Општи део изражене права*, ор. cit., стр. 12. Ипак, аутор сматра да професор Чедомир Марковић није развио сопствену теорију о доктрини каузе.

Име професора Благојевића је свакако једно од највећих имена у домаћој цивилистици. Његов научни допринос је, међутим, знатно израженији у домену наследног а мање облигационог права. У својим делима из облигационог права се више бавио појединим именованим уговорима и осталим материјалним изворима облигација, као и проблематиком уговора по приступу. У овим радовима се професор Благојевић није бавио доктрином каузе уговора.

аутора после усвајања Закона који каузи уговора није посветио посебан рад или поглавље у систематском делу. С друге стране, опредељењем законодавца да наш правни поредак уврсти у ред оних у којима је кауза уговора изричито постављена као услов закључења и пуноважности уговора, сужава се дијапазон различитих могућих поимања каузе уговора у доктрини. За разлику од периода до усвајања Закона, по његовом усвајању запажа се тенденција нестајања схватања која у потпуности поричу неопходност постојања појма каузе уговора и већина аутора заузима став према којем је кауза уговора потребан институт, при чему се могу уочити одређене разлике у њеном појмовном одређивању. У периоду после усвајања Закона у домаћој науци облигационог права питањем каузе уговора нарочито су се бавили професори Стојан Цигој⁷, Љубиша Милошевић⁸, Живомир Ђорђевић⁹, Борис Визнер¹⁰, Мартин Ведриш¹¹, Желимир Шмалцел¹², Јаков Радишић¹³, Слободан Перовић¹⁴, Жежеф Салма¹⁵, Оливер Антић¹⁶ и

⁷ В. Стојан ЦИГОЈ, *Сјорови у пољеду накнаде уговорне штете и улога каузе уговора*, Привреда и право, вол. 24, бр. 1-2/1985, стр. 24-33.; Стојан ЦИГОЈ, *Улога и значај каузе (основа) у уговорном праву*, Правни живот, бр 10/1988, стр. 1451-1477.; Стојан ЦИГОЈ, коментар уз чл. 51-53 у *Коментару Закона о облигационим односима*, главни уредници Борислав Т. БЛАГОЈЕВИЋ и Врлета Круљ, том I и II, Савремена администрација, Београд, 1980, том први, стр. 160-174.

⁸ В. Љубиша МИЛОШЕВИЋ, *Облигационо право*, шесто издање, Савремена администрација, Београд, 1982 (прво издање 1966), стр. 67-72.

⁹ В. Живомир ЂОРЂЕВИЋ, Владан СТАНКОВИЋ, *Облигационо право, ошћити део*, 4. издање, Београд, Савремена администрација, 1986 (1. издање 1974), стр. 178-190. Професор Живомир Ђорђевић је у својој дисертацији продубљено анализирао и однос каузе уговора и начела еквивалентности. В. Живомир ЂОРЂЕВИЋ, *Проблем еквивалентности у облигационом праву*, Савез удружења правника Југославије, Београд, 1958 (дисертација 1956).

¹⁰ В. Boris VIZNER, *Da li je u pitanju pravni osnov (titulus iuris) ili glavni cilj (causa finalis) obveznog ugovora*, Naša zakonitost, бр. 8/1977, стр. 28-41.

¹¹ В. Martin VEDRIŠ, „Osnova“ по Zakonu о obaveznim odnosima, Privreda i право, бр. 1/1979, стр. 2-17.

¹² В. Želimir ŠMALCELI, *Dopuštena osnova ugovornih obaveza*, Naša zakonitost, бр. 1/1980, стр. 15-32.

¹³ Јаков РАДИШИЋ, *Облигационо право - ошћити део*, осмо издање, Номос, Београд, 2008 (1. издање 1973), коришћено шесто издање из 2000. године, стр. 84-86.

¹⁴ В. Слободан ПЕРОВИЋ, *Границе слободе уговарања*, Анали Правног факултета у Београду, бр. 5-6/1971, стр. 489-514.; Слободан ПЕРОВИЋ, *Кауза уговорне обавезе*, Правни живот, бр. 3-4/2005, стр. 7-29.; Слободан ПЕРОВИЋ, *Кауза уговорне обавезе, актуелна ишћања савременој законодавци*, Зборник радова, Будва, 2005, стр. 9-29; Слободан ПЕРОВИЋ, *Морализовање уговора*, Правни живот, бр. 10/1971, стр. 3-18.; Слободан ПЕРОВИЋ, *Натуралине облигације и моралне дужности*, Правни живот, бр. 6/1968, стр. 14-24.; Слободан ПЕРОВИЋ, *Правне последице неморалних уговора*, Анали Правног факултета у Београду бр. 2/1966, стр. 197-221.; Слободан ПЕРОВИЋ, *Теорија недозвољене каузе*, Анали Правног факултета у Београду, бр. 1-3/1972, стр. 435-449.; Слободан ПЕРОВИЋ, *Теорија уговорне каузе и паучним делима академика Стојана Цигоја*, стр. 197-220 у: Stojan Cigoj 1920-1989 Zbornik razprav s

други. Већина наведених аутора је истраживала проблематику каузе уговора и пре усвајања Закона о облигационим односима, али су своје коначне закључке о овом појму формирали ипак у светлу одредаба Закона.

У наставку рада следи приказ схватања о каузи уговора у домаћој науци облигационог права до усвајања Закона о облигационим односима 1978. године.

Схваћање Драгољуба Аранђеловића

Професор Аранђеловић у својим радовима питању каузе уговора посвећује релативно мало пажње. Ово се, с једне стране, може објаснити тиме што је своје радове писао крајем XIX и у првим деценијама XX века, у периоду у којем се опште правно окружење у Србији развијало под доминантним утицајем германске школе приватног права, пре свега аустријског права. С друге стране, и сама научна провенијенција професора Аранђеловића је изразито била усмерена према германском правном кругу у којем изучавање доктрине каузе има знатно скромнију традицију од француске доктрине.

У свом систематском делу из облигационог права¹⁷ каузу уговора помиње једино у контексту различитих подела уговора, односно доктрином каузе објашњава разлику између каузалних и апстрактних уговора. Пози-

simpozija SAZU ob 20-letnici smrti, Rasprave 24, Slovenska akademija znanosti i umetnosti, Ljubljana, 2009. Професор Перовић се детаљно бавио каузом уговора и у свом систематском делу из облигационог права, као и у монографијама посвећеним проблематици забрањених уговора и формалних уговора. В. ПЕРОВИЋ, *Облигационо право*, op. cit., стр. 323-338.; Слободан ПЕРОВИЋ, *Забрањени уговори у имовинској правним односима*, Новинска установа Службени лист СФРЈ, Београд, 1975; Слободан ПЕРОВИЋ, *Формални уговори у грађанском праву*, 2. издање, Научна књига, Београд, 1964 (1. издање 1964).

¹⁵ В. Јожеф САЛМА, *Облигационо право*, репринт 6. измењеног и допуњеног издања, Центар за издавачку делатност Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, 2009 (1. издање 1985), стр. 288-303.; САЛМА, *Симуловани уговори, прилој теорији о изиравању права*, op. cit.; SZALMA József, *A jogcím, Jogtudományi Közlöny*, Budapest, бр. 3/1984., стр. 161–165.; Јожеф САЛМА, *О каузи облигационих уговора*, Правни живот, бр. 4/1985, стр. 421-436.; Јожеф САЛМА, *Кауза облигационих уговора*, Право, теорија и пракса, бр. 7/1986, стр. 29–34.; Јожеф САЛМА, *О концептију поклона*, Право, теорија и пракса, бр. 11-12/1995, стр. 80-83.; Јожеф САЛМА, *Кауза облигационих уговора*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 2/2006, стр. 177-200.; SZALMA József, *Causa (Rechtsgrundlage) bei den Obligationsverträgen*, Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominatae, Sectio Juridica, Tomus XLVIII, Budapest, 2007, стр. 257-282.

¹⁶ В. Оливер Антић, *Облигационо право*, пето измењено и допуњено издање, Службени гласник, Београд, 2010 (1. издање 2007), стр. 244-285.; Оливер Антић, *Кауза*, Правни живот, бр. 10/2005, стр. 821-856.; Оливер Антић, *Правно-теоријске основе различитих схваћања каузе*, Архив за правне и друштвене науке, бр. 3-4/2006, стр. 1141-1165.

¹⁷ Драгољуб АРАНЂЕЛОВИЋ, *Основи облигационог права – с нарочитим обзиром на Грађански законик Краљевине Србије*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, датум издавања непознат.

вајући се на немачку пандектистику, професор Аранђеловић сматра да је немогуће замислити разумног човека који би се обавезао без икаквог основа, те истиче да сви уговори морају имати свој основ, тј. каузу.¹⁸ Каузу уговора он дефинише као правни циљ настанка обавезе између уговорних страна. Она има двојаку функцију, одређује разлог обећаоца да учини обећање и представља основ примљене обавезе, с једне, односно одређује правни карактер правног посла, с друге стране.¹⁹ У каузалним уговорима (или материјалним како их још професор Аранђеловић назива), основ уговора је видљив. У њима се свако обећање појављује са одговарајућим противобећањем (теретни уговори) или постоји свесни изостанак истог (добročини уговори).²⁰ За разлику од каузалних, код апстрактних уговора основ није видљив.²¹ Смисао апстрактности уговора професор Аранђеловић види само у могућности лакшег остваривања потраживања повериоца из таквог уговора, али не и у потпуном искључењу значаја основа уговора²², јер „апстрактним послом треба поверилац само брже да добије оно што му припада а не и оно на шта нема права“.²³

Схватање Живојина Перића

Професор Живојин Перић у свом систематском делу из области општег дела уговорног права²⁴ нема поглавље посвећено доктрини каузе уговора. Каузу уговора у овом делу не истиче као једну од претпоставки закључења и пуноважности уговора, нити објашњава доктрином каузе поједине правне институте код теретних уговора²⁵. У овом делу не разматра ни

¹⁸ В. АРАНЂЕЛОВИЋ, *Основи облигационог права*, оп. cit. стр. 79.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² „Наравно да дужник може повериоца из 'шанца апстрактног посла истиснути'.“ АРАНЂЕЛОВИЋ, *Основи облигационог права*, оп. cit. стр. 80.

²³ АРАНЂЕЛОВИЋ, *Основи облигационог права*, оп. cit. стр. 80.

²⁴ В. ЖИВОЈИН ПЕРИЋ, *Специјални део грађанског права*, књига друга, *Облигационо (штражбено) право, први део*, Општи део облигационог (тражбеног) права, О уговорима уопште, Вук Караџић, Београд, 1920.

²⁵ То су приговор неиспуњења уговора, одговорност за физичке и правне мане ствари, престанак обавезе због немогућности и новација. В. ПЕРИЋ, *Специјални део грађанског права*, књига друга, *Облигационо (штражбено) право, први део*, Општи део облигационог (тражбеног) права, О уговорима уопште, оп. cit. стр. 49, 50-51, 87. и 89. У контексту новације истиче да се она може састојати како из промене предмета облигације или промене њеног правног основа, али се изричито не упушта у разматрање шта се под правним основном подразумева. В. ПЕРИЋ, *Специјални део грађанског права*, књига друга, *Облигационо (штражбено) право, први део*, Општи део облигационог (тражбеног) права, О уговорима уопште, оп. cit., стр. 90. Аутор, међутим, на основу контекста у којем употребљава ову синтагму закључује да професор Перић мисли на титулус, јер под променом правног основа истиче случај промене основа по којем тужилац може да поднесе тужбу суду.

утицај побуда на пуноважност уговора. Међутим, питање каузе уговора разматра у једном другом делу, у монографији о уговору о купопродаји²⁶. Додуше, и у овом раду проблематици каузе уговора посвећује мало пажње и разматра је у вези са правним основом, тј. титулусом стицања права својине на основу уговора о купопродаји.

Професор Перић истиче да правни основ стицања, који је поред начина стицања други нужни услов стицања права својине на стварима, треба разликовати од каузе уговора. Каузу уговора одређује као непосредну побуду воље.²⁷ Каузу обавезивања у уговору професор Перић одређује као корист коју правни посао доноси појединцу²⁸, тј. кауза воље једне стране да се другој обавезе на давање или чињење (*dare, facere*), односно нечињење (*non facere*) је у вољи друге стране да и она првој страни нешто да, учини или не учини²⁹. Све даље субјективне разлоге који су навели страну на закључење уговора, али се не могу сматрати непосредним узроком воље, тј. каузом уговора, професор Перић сврстава у категорију побуда коју означава још и синтагмом кауза каузе.³⁰ За разлику од каузе уговора, која утиче на пуноважност правног посла, професор Перић мотивима одриче сваки правни значај у погледу настанка и важења правног посла.³¹ Образложење правне ирелевантности мотива које даје професор Перић је веома елегантно. Професор Перић сматра да су мотиви атрибути личне слободе појединца која сачињава суштину његове суверености. Имајући у виду да су мотиви део суверености појединца нико не сме да истражује побуде других лица јер тиме задире у ту сувереност. Стога, будући да је испитивање туђих мотива забрањено, они се не могу објективно утврдити, те не могу бити ни правно релевантни. Међутим, ова слобода мотива, заштита од уплива у сувереност појединца носи са собом и терет за њега, јер последице погрешне представе о постојању или остварењу мотива погађају искључиво њега, не и трећа лица.³² Према томе, према ставу професора Перића последице неостварења или погрешне представе о мотиву не утичу на права и обавезе сауговорача.

²⁶ Живојин ПЕРИЋ, *О уговору о продаји и кувовини*, Класици југословенског права, Службени лист СРЈ, Београд, 1986, први пут објављена 1920. године, Штампариа Гедс Кона.

У основи је овај рад, као што и наслов показује, посвећен уговору у купопродаји, али у њему професор Перић анализира бројна питања и из опште теорије уговорног права.

²⁷ В. ПЕРИЋ, *О уговору о продаји и кувовини*, *op. cit.* стр. 181.

²⁸ В. ПЕРИЋ, *О уговору о продаји и кувовини*, *op. cit.* стр. 182.

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ *Ibidem.*

³¹ *Ibidem.*

³² В. ПЕРИЋ, *О уговору о продаји и кувовини*, *op. cit.* стр. 182.

Посебно је вредно пажње објашњење каузе добротичних уговора које даје професор Перић. У овом контексту он разликује појам мотива од намере за добротичством (*animus donandi*). Побуде из којих једно лице чини поклон сигурно утичу на образовање воље за даривањем, али се не сматрају правно релевантним. Кауза добротичних уговора, дакле, није тај мотив који је навео поклонодавца да учини поклон већ само *animus donandi*.³³ У овом смислу Професор Перић, дакле, усваја класичну доктрину о каузи, која каузу добротичних уговора посматра објективно, као *animus donandi*, апстрахованог од субјективних побуда које су поклонодавца навеле да учини поклон.

Схватање Лазара Марковића

Професор Лазар Марковић, у духу германске правне традиције у којој је стекао своје правничко научно образовање, каузу уговора не сматра једном од претпоставки закључења и важења уговора и ово питање разматра скоро искључиво у контексту поделе уговора на каузалне и апстрактне. Истиче да је могуће водити расправу о правно-филозофском основу обавезности уговора, али те расправе имају само релативну важност за право, јер искључиво од воље законодавца зависи да ли ће дејство правно-пословне воље условљавати било каквим разлогом обавезивања или правно дејство изјаве воље везати за њу саму.³⁴ Одвајање дејства уговора од разлога због којих настаје, одвајање форме од основа, по речима професора Марковића, законодавства чине из практичних разлога, ради обезбеђења ефикаснијег остваривања потраживања повериоца.³⁵ У складу с тим, према ставу професора Марковића, разлика између каузалног и апстрактног уговора се тиче једино тога да је код претходног јасно видљив разлог обавезивања страна, док код потоњег није. Апстрактни уговори дејствују независно од основа свог настанка, у њима основ обавезивања нема никакав стварни значај, сматра професор Марковић.³⁶

³³ В. Живојин ПЕРИЋ, *Специјални део грађанског права*, књига друга, *Облигационо (ифражбено) право, други део*, Специјални део облигационог (траженог) права, Уговори, Вук Караџић, Београд, 1920, стр. 6

³⁴ В. Лазар МАРКОВИЋ, *Облигационо право*, едиција Класици југословенског права, Новинско-издавачка установа Службени лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 211.

Ово систематско дело професор Марковић за живота није објавио. Оно је објављено 1997. године на основу рукописа који је настао у тридесетим годинама XX века. В. предговор Професора Перовића за наведено издање на стр. 9.

³⁵ В. МАРКОВИЋ, *Облигационо право*, *op. cit.* стр. 212.

³⁶ В. МАРКОВИЋ, *Облигационо право*, *op. cit.* стр. 213.

Схватање Андрије Гамса

У нашој науци грађанског права објективно схватање каузе уговора заступа професор Андрија Гамс. Заправо, он се може сматрати утемељивачем чисто објективног, економског схватања каузе уговора у нашој доктрини.

У суштини његовог схватања каузе лежи идеја да је економски ефекат уговора одлучујући разлог настанка уговорних обавеза.³⁷ Истиче да се уговором, односно правним пословима уопште, преносе грађанска субјективна права која се увек непосредно или посредно односе на економска добра. Циљ сваког правног посла је пренос неког имовинског добра с једног субјекта права на другог.³⁸ Кауза уговора је, дакле, економски циљ уговора. Од каузе, као економског циља уговора, професор Гамс разликује мотиве, субјективне покретаче воље. Мотиви могу имати различите појавне облике, али се сви могу свести на један, а то је економски мотив, основни нагон „човека, као живог бића да задовољи своје економске потребе“³⁹. Према томе, основна одлика економског мотива је његова „стереотипичност“⁴⁰, тј. економски мотив је заједнички именитељ свих других побуда које утичу на формирање уговорне воље.

Ипак, важно је истаћи да економске побуде из којих стране закључују уговор професор Гамс не сматра правно релевантним. Оне објашњавају зашто стране закључују правни посао, али не утичу на његову пуноважност или правно дејство. Правни значај има само кауза уговора. Имајући у виду да Професор Гамс и побуде и каузу правног посла посматра кроз призму економског ефекта који стране желе да постигну његовим закључењем, намеће се питање која је разлика између њих. Професор Гамс сматра да се од свих могућих економских побуда каузом правног посла сматра непосредни економски циљ, непосредни економски ефекат који стране желе да постигну његовим закључењем. Истиче да се непосредни економски циљ, за разлику од субјективних економских побуда, може утврдити. Непосредни економски циљ се, по њему, остварује у променама у имовинским масама страна.⁴¹ Према томе, под каузом теретних уговора он подразумева „економски циљ који производи непосредан ефект у имовинским масама учесника“⁴². Тај непосредни економски циљ се код теретних уговора састоји у „позитивном економском ефекту у обема имовинским масама“⁴³.

³⁷ В. Андрија Гамс, *Кауза и њравни основ*, Анали Правног факултета у Београду, бр. 2/1959, стр. 155-175.

³⁸ В. Гамс, *Кауза и њравни основ*, *op. cit.* стр. 168.

³⁹ Гамс, *Кауза и њравни основ*, *op. cit.* стр. 169.

⁴⁰ *Ibidem.*

⁴¹ В. Гамс, *Кауза и њравни основ*, *op. cit.* стр. 170.

⁴² *Ibidem.*

⁴³ *Ibidem.*

Будући да се добротним правним пословима не остварује позитиван економски ефекат у имовинским масама обе стране, већ само у имовинској маси повериоца, њихова кауза се не може објаснити позитивним економским ефектом из аспекта дужника, већ само негативним. Код добротних правних послова, наиме, кауза се налази у негативном економском ефекту на страни дужника, тј. у умањењу његове имовине и позитивном економском ефекту на страни повериоца, тј. у увећању његове имовине.⁴⁴ Из изложеног се види да је професор Гамс доследан својој објективној, економској теорији каузе и када је примењује на добротне правне послове. Не покушава да каузу добротних правних послова објасни помоћу субјективних разлога, унутрашњих побуда које су навеле дужника да се обавезе у добротном правном послу. Каузу добротних правних послова објашњава истим појмом као каузу теретних правних послова, а то је непосредан економски ефекат који је у овом случају негативан.

Схватање Стевана Јакшића

Професор Јакшић у основи прихвата романски приступ одређивања правне функције каузе уговора, јер је изричито сматра једном од претпоставки настанка уговора.⁴⁵ Под каузом уговора подразумева ваљан, правно допуштен основ обавезивања уговорних страна конкретним уговором.⁴⁶ У овом смислу као синониме користи изразе кауза, основ, правни основ и правни разлог преузимања обавеза.⁴⁷

Каузу уговора Професор Јакшић одређује као правни појам, у смислу правног разлога због којег се стране обавезују у уговору и који одређује правну природу уговора. Не оспорава да се (теретним) уговорима остварује и економски циљ страна, али се само из економског циља не види о каквој врсти обавезе се ради и каква је правна природа уговора. Извршење исте радње између истих страна којом се постиже иста економска сврха (промет економских довара) може да представља садржину различитих уговора. Економски циљ страна још не одређује правну природу уговора. У циљу утврђивања правне природе уговора је стога неопходно да се утврди и његова кауза, правни основ обавезивања страна.⁴⁸ Кауза је законом признати разлог обавезивања који је битан састојак сваког уговора, те без

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ В. Стеван Јакшић, *Облигационо право, ошћини дио*, четврто допуњено и прерађено издање, Веселин Маслеша, Сарајево, 1962 (1. издање 1953), коришћено треће издање из 1960. године, стр. 109.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ В. Јакшић, *Облигационо право, ошћини дио*, op. cit. стр. 154.

овог елемента уговор не може ни настати.⁴⁹ Професор Јакшић каузу у теретним уговорима види у законом признатом односу међусобно условљених обавеза страна, у једнострано обавезујућим (реалним) уговорима у претходно извршеној чинидби повериоца, док каузу добротних уговора представља намера за добротнимством поклонодавца, тј. дужника.⁵⁰ Кауза је објективна категорија, увек иста у уговорима исте врсте, за разлику од побуда за закључење уговора које су личне и субјективне природе, те могу да буду различите у уговорима исте врсте, закључених чак и од стране истог лица.⁵¹ Побуде у начелу не утичу на пуноважност уговора, осим у изузетним случајевима, као на пример у случају заблуде о главном мотиву у уговору о поклону, истиче Професор Јакшић.⁵²

Професор Јакшић усваја неокласичну теорију о каузи уговора јер сматра да није довољно да уговор има само допуштenu каузу, већ је неопходно да се она и оствари.⁵³ Стога каузом објашњава, на пример, могућност тужене стране у теретном уговору да истакне приговор неиспуњења уговора.⁵⁴ Поред тога што кауза треба да постоји како у моменту настанка уговора тако све до његовог испуњења, професор Јакшић истиче да она мора имати један додатни квалитет, она мора бити правно и морално допуштена.⁵⁵

Најзначајнији домен примене института каузе уговора професор Јакшић види у подели уговора на каузалне (материјалне) и апстрактне. Једину разлику између ове две врсте уговора налази у томе што је код каузалних уговора разлог обавезивања страна видљив, док код апстрактних није. Према томе, и апстрактни уговори имају своју каузу, али у њиховом случају поверилац не мора доказати постојање и пуноважност каузе већ се терет доказивања исте пребацује на дужника.⁵⁶

Схватање Владимира Капора

Слично професору Гамсу, и професор Капор у основи заступа економско схватање каузе уговора и сматра да се она у теретним уговорима састоји из размене имовинских добара, а у добротним изостанку такве размене.⁵⁷ Међутим, професор Капор економски појам каузе сагледава

⁴⁹ В. ЈАКШИЋ, *Облигационо право, ојини дио*, оп. сит. стр. 155.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem.

⁵³ В. ЈАКШИЋ, *Облигационо право, ојини дио*, оп. сит. стр. 156.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ В. ЈАКШИЋ, *Облигационо право, ојини дио*, оп. сит. стр. 158.

⁵⁶ В. ЈАКШИЋ, *Облигационо право, ојини дио*, оп. сит. стр. 156-157.

⁵⁷ В. Владимир КАПОР, *Неосновано обогаћење у грађанском праву*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1951, стр. 96.

кроз нормативну призму. Сматра да неће сваки објективни и апстрактни економски интерес страна представљати каузу уговора, већ само допуштени економски интерес. Тако он дефинише каузу правног посла као „законотом дозвољен економски (имовински) циљ који је дужник имао у виду обавезујући се, а који је, по правилу, изражен садржином правног посла“⁵⁸. У дефиницију професор Капор намерно уноси синтагму „по правилу“ јер, с једне стране, у случају добротних уговора допуштеност економског циља одређују побуде страна које не морају нужно бити инкорпорисане у садржину правног посла. С друге стране, економски циљ није непосредно препознатљив из садржине уговора ни у случају апстрактних правних послова.⁵⁹ Стога, у овим двама врстама уговора неопходно је економски циљ страна сагледавати кроз нормативну призму.

Поље примене овако одређеног појма каузе уговора професор Капор проширује на све облигације и не примењује га само на облигације које су настале закључењем уговора. Сматра да је могућ појам каузе, у смислу допуштеног економског циља, који би био примењив на све изворе облигација.⁶⁰ Свој став професор Капор образлаже аргументом да је економски циљ присутан у свим облигационим односима, с тим да је он у облигацијама насталих из правних послова одређен вољом страна, док је у облигационим односима насталих из других извора одређен друштвеном вољом израженој кроз закон.⁶¹ Према томе, у правним пословима каузу облигација одређују стране, док каузу облигација из других извора одређује законодавац. Тако, он долази до дефиниције једног општег појма каузе, применљивог на све грађанскоправне облигације који одређује као „дозвољени економски циљ одређен вољом дужника или законом“⁶². На овај начин одређен појам каузе примењује и на остале изворе облигације, пре свега на институт неоснованог обogaћења што појмовно одређује као случај стицања имовине које „не одговара дозвољеном економском циљу осиромашеника, одређеног било вољом осиромашеног лица, било законом“⁶³.

Схватање Михаила Константиновића

Развој домаће правне мисли о каузи уговора до усвајања Закона о облигационим односима 1978. године завршава се излагањем схватања професора Константиновића. Два су основна разлога због којих се његово

⁵⁸ КАПОР, *Неосновано обогаћење у грађанском праву*, *op. cit.* стр. 98.

⁵⁹ В. КАПОР, *Неосновано обогаћење у грађанском праву*, *op. cit.* стр. 98.

⁶⁰ В. КАПОР, *Неосновано обогаћење у грађанском праву*, *op. cit.* стр. 104-105.

⁶¹ В. КАПОР, *Неосновано обогаћење у грађанском праву*, *op. cit.* стр. 105.

⁶² КАПОР, *Неосновано обогаћење у грађанском праву*, *op. cit.* стр. 105.

⁶³ КАПОР, *Неосновано обогаћење у грађанском праву*, *op. cit.* стр. 111.

схваћање каузе посебно издваја, и то на крају овог рада. С једне стране, од свих аутора чија су гледишта приказана у овом раду, његово је концепцијски најшире, доктринарно најбоље разрађеније и најближе савременом поимању каузе уговора. С друге стране, професор Константиновић је своје виђење појма и функције каузе уговора инкорпорисао у текст Скице за законик о облигацијама и уговорима⁶⁴ која је представљала непосредну нормативну основу за израду нацрта Закона о облигационим односима седамдесетих година прошлог века.

Професор Константиновић основ, тј. каузу уговора сматра једном од претпоставки настанка и пуноважности уговора, шта више, сматра је најзначајнијом претпоставком. Каузу уговора дефинише на неокласичан начин, у смислу непосредног правног разлога који је изазвао стварање облигације, за разлику од мотива, побуда за закључење уговора које су посредни циљеви страна, удаљенији покретачи воље.⁶⁵ За разлику од каузе која је увек иста код уговора исте врсте, те одређују његову правну природу, мотиви могу бити најразноврснији код уговора исте врсте.⁶⁶ Кауза је нераскидиво везана за изјаву воље страна, док мотиву нису.⁶⁷ Уговор не може да постоји без каузе.⁶⁸

Професор Константиновић појам основа, тј. каузе уговора у објективном смислу дефинише у четири различита контекста. У теретним уговорима каузу обавезивања једне стране чини обавеза друге, у реалним уговорима каузу обавезивања дужника чини оно што је претходно добио од повериоца, док у добротиним уговорима каузу уговора представља намера за добротинством.⁶⁹ Ова три контекста у којима професор Константиновић одређује појам каузе уговора се заправо поклапају са тезама неокласичне теорије о каузи. Међутим, професор Константиновић се удаљава од неокласичног, тј. трипартитног набрајања типских случајева уговорне каузе. Разликује још један, посебан круг случајева у којима се кауза уговора дефинише на другачији начин од претходно наведених, тј. у овим случајевима објашњење каузе не одговара ниједном од претходна три објашњења.

⁶⁴ В. Михаило Константиновић, *Облигације и уговори: Скица за законик о облигацијама и уговорима*, Класици југословенског права, Службени Лист СРЈ, Београд, 1996, први пут објављена 1969. године у издању Правног факултета у Београду.

⁶⁵ В. Михаило Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, Савез студената Правног факултета у Београду, Београд, 1965 (приредио проф. др Владимир Капор), стр. 37.

⁶⁶ В. Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, *op. cit.*, стр. 38.

⁶⁷ *Ibidem.*

⁶⁸ *Ibidem.*

⁶⁹ В. Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, *op. cit.*, стр. 39-40.

Сматра, наиме, да постоје и случајеви у којима је основ обавезе дужника у постојању неке раније обавезе (на пример, кауза обећања испуњења природне облигације је у самом постојању обавезе која се иначе не би могла принудно извршити).⁷⁰

Професор Константиновић јасно разликује правне последице непостојеће, незаконите и неистините каузе. Обавеза с непостојећом каузом чини уговор непостојећим, те оно што је испуњено на основу обавезе друге стране подлеже правилима о повраћају стеченог без основа.⁷¹ Ништав основ доводи до апсолутне ништавости уговора⁷², док неистинити основ не мора нужно довести до ништавости уговора. Неистинити основ свакако чини привидни уговор непостојећим, јер га стране нису хтеле, док се пуноважност прикривеног уговора цени по томе да ли је стварна кауза допуштена или није.⁷³

За разлику од основа (каузе) који је нужни састојак сваког уговора, побуде за закључење уговора по правилу нису правно релевантне. Према професору Константиновићу допуштене побуде могу утицати на пуноважност и постојање уговора, тј. улазе у појам основа, уколико су саопштене другој страни (што значи да се она сагласила с тим да се основ прошири и мотивима)⁷⁴, док недопуштене побуде чине уговор ништавим уколико је друга страна знала да саговорач поступа из недозвољених побуда или јој та околност није могла остати непозната.⁷⁵

Професор Константиновић посебно наглашава значај међусобне условљености обавеза страна у теретним уговорима. Тако, кауза уговора, повезује обавезе страна у теретним уговорима и објашњава бројне друге правне институте, као што су престанак обавезе једне стране уколико услед више силе пропадне предмет обавезе друге, ништавост обавезе једне стране уколико је ништава обавезе друге, приговор неиспуњења уговора, раскид уговора због неиспуњења обавезе друге стране итд.⁷⁶

Према томе да ли је из саме садржине уговора кауза видљива или није, професор Константиновић разликује каузалне од апстрактних уговора.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ В. Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, op. cit. стр. 42.

⁷² В. Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, op. cit. стр. 43.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ В. Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, op. cit. стр. 40.

⁷⁵ В. Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, op. cit. стр. 41.

⁷⁶ В. Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, op. cit. стр. 45.

Оно што је оригинално у његовом ставу је да разлику између каузалних и апстрактних уговора уопште не сматра једном од могућих подела уговора⁷⁷, јер апстрактни уговори нису посебна врста уговора него само „оквир у који се могу унети други различити уговори“⁷⁸. Професор Константиновић је можда једини аутор у нашој цивилистици који апстрактне уговоре не сматра посебном врстом у контексту различитих подела уговора, што показује његово дубоко разумевање проблематике каузе уговора. Сврха апстрактних уговора је и по њему само у олакшавању правног положаја повериоца у парници, јер се терет доказивања непостојања основа са њега, као тужиоца, пребацује на дужника, тј. туженог.⁷⁹

Професор Константиновић се руководио својим схватањем о каузи уговора и при изради Скице за законик о облигацијама и уговорима. Међутим, треба нагласити да се одредбе Скице о каузи уговора⁸⁰ донекле разликују од текста Закона о облигационим односима 1978. године, што значи да се комисија за израду Закона у одређеној мери удаљила од гледишта професора Константиновића. Најпре треба истаћи да Скица не користи израз „основ“, као Закон о облигационим односима већ „*јавни основ*“⁸¹ што може да алудира на титулус, а не на каузу уговора. Обавеза је ништава ако нема дозвољен правни основ, а недозвољеним Скица сматра основ који је противан закону, јавном поретку или моралу.⁸² Правни основ постоји иако није изражен, међутим, уколико правни основ не постоји, обавеза је без дејства.⁸³ По мишљењу аутора, Професор Константиновић у Скици и нормативно разликује правне последице недопуштеног правног основа од његовог непостојања. Недопуштеност основа повлачи ништавост обавеза, док је уговор непостојећи уколико нема постојећи основ. Поред дозвољености, правни основ према Скици мора бити и истинит. Ако он није истинит, уговор ће остати на снази само ако се иза неистинитог основа налази неки дозвољен основ.⁸⁴ По мишљењу аутора иза ове одредбе стоји намера

⁷⁷ Заиста, међу разним поделама уговора у делу професора Константиновића нема поделе на каузалне и апстрактне уговоре. В. КОНСТАНТИНОВИЋ, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, оп. cit., стр. 18-24.

⁷⁸ КОНСТАНТИНОВИЋ, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, оп. cit. стр. 45.

⁷⁹ В. КОНСТАНТИНОВИЋ, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, оп. cit. стр. 47.

⁸⁰ В. чл. 31. ст. 1-5. Скице.

⁸¹ В. чл. 31. ст. 1. Скице (ауторов курзив).

⁸² Ibidem.

⁸³ В. чл. 31. ст. 2. Скице.

⁸⁴ В. чл. 31. ст. 3. Скице. По оцени аутора овај став Скице заслужује извесну критику.

Уговор који нема допуштени или стварни основ може бити ништав или непостојећи, те треба користити ове правне категорије. Формулација „да ће уговор остати на снази“, односно неће остати на снази ако нема истинит правни основ (*argumentum a contrario*) је неаде-

да се одузме дејство привидном уговору и да се обезбеди правно дејство прикривеном уговору, ако такав постоји. Скица у контексту правног основа уређује и питање заблуде о основу⁸⁵, која је квалификовани облик заблуде јер повлачи непостојање уговора, а не његову рушљивост. И у овом контексту се може уочити извесна разлика између одредаба Скице и Закона о облигационим односима, јер Закон погрешну представу о основу уређује у другом контексту, као један од могућих случајева неспоразума.⁸⁶ И најзад, Скица садржи правило према којем дужник може одбити да изврши обавезу која нема дозвољен правни основ и после застарелости права да тражи поништење обавезе.⁸⁷ У питању је одредба која није ушла у Закон о облигационим односима.

кватна јер се не уклапа у класичне категорије неважности уговора (непостојање, ништавост или рушљивост).

⁸⁵ В. чл. 31. ст. 4. Скице.

⁸⁶ В. чл. 63. Закона о облигационим односима.

⁸⁷ В. чл. 31. ст. 5. Скице. Аутор ову одредбу Скице сматра сувишном и недоследном и сматра исправном одлуку тадашње комисије за израду Закона о облигационим односима да је не унесе у текст Закона. Сувишна је из разлога што недопуштеност основа повлачи његову ништавост, те је непотребно посебно нагласити да протек рока за поништење обавезе нема за последицу да ће дужник морати да испуни обавезу која нема дозвољени основ. Ништаве обавезе се, у начелу, протеком времена не могу конвалидирати. Ова одредба је и недоследна јер се односи само на недозвољени основ, што би по језичком тумачењу одредбе значило да је поље њене примене сужено само на недозвољени основ и не обухвата и неистинити основ. Такав закључак би значао да би дужник могао да одбије захтев за испуњење обавезе која има недозвољени основ и по истеку рока за нападање обавезе, али исто право не би имао у случају захтева за испуњење обавезе по неистинитом основу, што би свакако било противно когентном захтеву да свака обавеза мора имати допуштени и истинити основ.

*Attila Dudás, LL.M., Assistant
Faculty of Law Novi Sad*

Theoretical Points of View on the Notion of Cause (Consideration) of Contracts in the Serbian Doctrine of Civil Law till the Adoption of the Law on Obligations

Abstract

In this paper the author analyzes the different points of view on the notion of cause (consideration) in contract in the Serbian doctrine of civil law as until the adoption of the Law on Obligations in 1978. Having in mind that the Law, adhering to the normative solutions of the French Civil Code, explicitly regulates the institution of cause of contract, as one of the conditions of formation and validity of contract, its adoption can certainly be considered as an event of a watershed importance in respect of the analysis of various theoretical points of view on the notion of cause of contract in the Serbian literature.

The fact that the institution of cause of contract had not been explicitly regulated in Serbian positive law as until the adoption of Law on Obligations had its effect on the evolution of doctrine in this period in two ways. On one hand, the range of differing theoretical points of view was very wide, covered as good as all the relevant streams in the doctrine of cause, from the ones accepting this institution (so-called causalistic theories) to the ones denying its legal significance in any sense (so-called anticausalistic theories).

By the adoption of the Law on Obligations in 1978 the notion of cause of contract became a legal institution in Serbian positive law that had a profound impact on the evolution of doctrine. On one hand, the cause of contract was not a neglectable legal notion any more, therefore it seems entirely logical that there is as good as no authority since then who has not dedicated to the notion of cause of contract an article or two, or at least a separate part in their textbooks. On the other hand, the determination of the legislator to assign the Serbian legal system to the family of legal systems in which the notion of cause of contract is stipulated as one of conditions of formation and validity of contract, led to the shrinkage of the diapason of various, often conflicting, points of view on cause of contract in the Serbian literature. In contrast to the period before the adoption of the Law on

Obligations, after its adoption a tendency of abandonment of points of view disavowing any legal relevance of cause of contract can be recognized and the majority of contemporary authorities argue that the cause of contract is a necessary legal institution, although they may differ in the conceptual determination of this notion. In the period after the adoption of the Law on Obligations in the Serbian literature of law of contract many authorities analyzed various aspects of cause of contract, especially Professors Stojan Cigoj, Ljubiša Milošević, Živomir Đorđević, Boris Vizner, Martin Vedriš, Želimir Šmalcelj, Jakov Radišić, Slobodan Perović, Jožef Salma, Oliver Antić and others.

The author in this paper gives an overview of the points of view of authorities in the Serbian literature of law contract on the notion of cause of contract who marked the period until the adoption of the Law on Obligations, namely the works of Professors Dragoljub Arandelović, Živojin Perić, Lazar Marković, Andrija Gams, Stevan Jakšić, Vladimir Kapor and Mihajlo Konstantinović.

Key words: cause of contract, consideration, cause of obligation, basis of contract, legal basis of obligation